

การพัฒนา รูปแบบการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
ของโรงเรียนในสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2*
DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL INSTITUTION MANAGEMENT MODELS FOR
SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SCHOOLS UNDER THE JURISDICTION OF
THE RATCHABURI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 2

พรทิศา หาญวัฒนะพานิชญ์*, สัญญา สดประเสริฐ, สุรัตน์ พักน้อย

Pornthiva Hanwattanapanich*, Sanya Sodprasert, Surat Paknoi

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระนครศรีอยุธยา ประเทศไทย

Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phra Nakhon Si Ayutthaya, Thailand

*Corresponding author E-mail: banananong15@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษา รูปแบบการบริหารจัดการสถานศึกษาของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2 ที่มีประสิทธิภาพ 2) พัฒนารูปแบบการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อความยั่งยืน และ 3) ขับเคลื่อนรูปแบบการบริหารจัดการสถานศึกษาให้สามารถนำไปใช้ได้จริง และเห็นผลอย่างเป็นรูปธรรม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนา (R&D) ควบคู่กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) กลุ่มผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้บริหาร ครู บุคลากรทางการศึกษา และคณะกรรมการสถานศึกษา รวม 40 คน ที่ได้จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นผู้มีประสบการณ์ตรงต่อการบริหารจัดการสถานศึกษา ผลการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบการบริหารจัดการมีประสิทธิภาพ มีโครงสร้างการบริหารจัดการแบบเครือข่ายโรงเรียนที่ชัดเจนมากขึ้น มีประธานกลุ่มโรงเรียนเป็นกลไกหลัก 2) การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการให้ยั่งยืนเกิดความร่วมมือของโรงเรียนในเครือข่าย ยึดหลักการเคารพมติที่ประชุม และใช้กลไกการมีส่วนร่วมเป็นฐานสำคัญ และ 3) การขับเคลื่อนรูปแบบการบริหารจัดการสถานศึกษาให้สามารถนำไปใช้ได้จริง นำไปสู่การยกระดับคุณภาพการศึกษาที่ยั่งยืน โดยโรงเรียนวัดจันทาราม (ตั้งตรงจิตร 5) เป็นกรณีตัวอย่างในการนำนวัตกรรมการบริหารจัดการศึกษาในรูปแบบ RBC-SR Model ภายใต้วงจรคุณภาพ PDCA มาใช้ ส่งผลให้ โรงเรียน ครู บุคลากรทางการศึกษา มีประสิทธิภาพการทำงานสูงขึ้น ทำให้ได้รับรางวัลด้านการบริหารจัดการศึกษาหลายระดับ ทั้งระดับภาค และระดับประเทศ สะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของการนำรูปแบบการบริหารจัดการสถานศึกษาไปใช้จริงอย่างเป็นรูปธรรม ขยายพื้นที่ศึกษาไปยังโรงเรียนใกล้เคียง ในจังหวัดราชบุรี เพื่อเปรียบเทียบความเหมาะสม และความแตกต่างของการใช้โมเดลในบริบทที่ต่างกัน มีการติดตามเพื่อประเมินความยั่งยืนอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: รูปแบบการบริหาร, การจัดการสถานศึกษา, การพัฒนาที่ยั่งยืน

Abstract

This research aimed to 1) Study the effective school management model of schools under the Office of the Basic Education Commission, Ratchaburi Primary Educational Service Area 2, 2) Develop a sustainable school management model, and 3) Drive the school management model towards practical application and tangible results. This research utilized research and development (R&D) methods in conjunction with participatory action research (PAR). Forty experts, administrators, teachers, educational personnel, and school board members were purposively selected through a sampling method who had direct experience in school management. The results revealed that: 1) The management model was effective, with a clearer school network management structure, with school group presidents serving as the primary mechanism; 2) The development of a sustainable management model fostered cooperation among schools in the network, adhering to the principle of respecting meeting resolutions and using participatory mechanisms as a key foundation; and 3) The implementation of the school management model, leading to sustainable educational quality enhancement. Wat Chantharam School (Tangtrongchit 5) served as a case study in adopting the innovative RBC-SR Model educational management model under the PDCA quality cycle, resulting in higher work efficiency for the school, teachers, and educational personnel. This resulted in the award-winning educational management at multiple levels, both regional and national, reflecting the success of the school management model's practical application. The study area was expanded to nearby schools in Ratchaburi Province to compare the appropriateness and differences in the model's use in different contexts. A follow-up was conducted to assess its true sustainability.

Keywords: Management Model, School Management, Sustainable Development

บทนำ

การศึกษาเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และประเทศชาติ โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 49 และมาตรา 80 ได้ระบุถึงสิทธิในการศึกษาของประชาชน และหน้าที่ของรัฐในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม (ราชอาณาจักรไทย, 2550) องค์การสหประชาชาติได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 4 ที่มุ่งจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ ทัวถึง เท่าเทียม และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (United Nations, 2015) สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545) ซึ่งเน้นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งในด้านความรู้ คุณธรรม ทักษะ และทัศนคติที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 และสอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 ที่มุ่งเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนในทุกมิติ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) อย่างไรก็ตาม การศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศไทยยังเผชิญปัญหาด้าน

การบริหารจัดการที่ไม่สามารถตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างเต็มที่ งานวิจัยของ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561) พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ยังคงใช้รูปแบบการบริหารแบบรวมศูนย์ ไม่เปิดโอกาสให้มีการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจากครู นักเรียน ชุมชน และภาคีเครือข่าย นอกจากนี้ยังขาดการบูรณาการแนวคิดด้านความยั่งยืน เช่น การจัดการทรัพยากร การใช้พลังงาน และการดูแลสิ่งแวดล้อมเข้ากับหลักสูตรการเรียนการสอนและกิจกรรมของโรงเรียน อีกทั้งยังประสบปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำ การเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา และคุณภาพครู บุคลากร และแหล่งเรียนรู้ ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความไม่เท่าเทียมในระบบการศึกษา (สมศักดิ์ ภู่วัฒนะ, 2564) โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต 2 ส่วนใหญ่อยู่ในเขตชนบทและกึ่งชนบท ทำให้ประสบข้อจำกัดด้านทรัพยากร งบประมาณ โครงสร้างพื้นฐาน และบุคลากรที่มีความพร้อมจำกัด ส่งผลต่อความสามารถในการพัฒนาสถานศึกษาให้ตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2565ก) นอกจากนี้ บางโรงเรียนยังไม่มีระบบการบริหารที่ชัดเจนในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน การบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการเรียนการสอน และขาดกลไกการติดตามประเมินผลที่สะท้อนความเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพในระยะยาว ซึ่งสะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สามารถพัฒนาได้อย่างสมดุลและยั่งยืน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการสถานศึกษาให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน การบูรณาการองค์ความรู้ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตเข้าไปในระบบการบริหารโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ การวิจัยครั้งนี้มุ่งส่งเสริมให้สถานศึกษาเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นศูนย์กลางของชุมชน และสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนและชุมชนโดยรอบได้อย่างยั่งยืน โดยคาดว่าผลการวิจัยจะสามารถนำไปใช้ประโยชน์เชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติในการพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาที่ประยุกต์ใช้ได้กับบริบทอื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป (UNESCO, 2017); (สมศักดิ์ ภู่วัฒนะ, 2564) การศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคนและสังคมให้มีคุณภาพ สามารถปรับตัวและดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างยั่งยืน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ. 2545) ได้กำหนดให้การจัดการศึกษาเน้นการพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านความรู้ คุณธรรม จริยธรรม ทักษะ และทัศนคติที่เหมาะสม เพื่อให้สามารถเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีได้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2545) แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 ยังได้กำหนดทิศทางการจัดการศึกษาไทยให้มุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกมิติ โดยเฉพาะการสร้าง ความเข้มแข็งของสถานศึกษา การยกระดับคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่ายในการจัดการศึกษา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ในทฤษฎีการจัดการศึกษา นักวิชาการหลายท่านได้เน้นถึงการมองการศึกษาในเชิงระบบ (System Theory) ซึ่งเสนอว่าองค์กรทุกแห่งเปรียบได้กับระบบที่ต้องมีปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต และผลลัพธ์ที่สัมพันธ์กัน (Bertalanffy, L. von., 1968) สำหรับสถานศึกษา การจัดการที่มีประสิทธิภาพย่อมต้องอาศัยการวางระบบที่ชัดเจน การจัดโครงสร้างองค์กรที่เหมาะสม การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และการประเมินผลที่เป็นระบบควบคู่ไปด้วย แม้ว่าประเทศไทยจะมีการกำหนดนโยบายการศึกษาและแผนการพัฒนาที่ชัดเจน แต่สถานศึกษาหลายแห่งยังประสบปัญหาในด้านการบริหารจัดการ ทั้งในมิติของการจัดการเรียนการสอน คุณภาพผู้เรียน และการบริหารจัดการเครือข่ายโรงเรียน

ตัวอย่างเช่น (สุวิมล ว่องวานิช, 2562) พบว่า ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในพื้นที่ชนบทยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนไม่ได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียม ในขณะที่งานของ (Fullan, M., 2007) ชี้ว่า การเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีภาวะผู้นำที่เข้มแข็งและการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย การวิจัยในต่างประเทศยังได้ยืนยันถึงบทบาทสำคัญของการบริหารจัดการเครือข่ายโรงเรียน เช่น (Leithwood, K. & Jantzi, D., 2006) และ (Hopkins, C., 2008) ที่กล่าวว่าการสร้างเครือข่ายระหว่างโรงเรียนมีส่วนสำคัญต่อการยกระดับคุณภาพการศึกษาและการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งนี้ การจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องพัฒนาโรงเรียนให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมและการจัดการคุณภาพอย่างต่อเนื่อง (UNESCO, 2017)

โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 นับเป็นหน่วยงานการศึกษาที่มีความหลากหลายทั้งในด้านบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรการศึกษา อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจเบื้องต้น พบว่า หลายโรงเรียนยังขาดรูปแบบการบริหารจัดการที่มีความเป็นระบบและสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้อำนวยการโรงเรียน ครู และบุคลากรทางการศึกษายังคงต้องการแนวทางหรือโมเดลการบริหารจัดการที่ชัดเจน สามารถนำไปใช้ได้จริง และมีความยืดหยุ่นเพียงพอที่จะสอดคล้องกับสภาพปัญหาเฉพาะพื้นที่ในขณะเดียวกัน คณะกรรมการสถานศึกษาและชุมชนท้องถิ่นซึ่งถือเป็นภาคีเครือข่ายสำคัญ ก็ยังไม่ได้มีบทบาทในการร่วมขับเคลื่อนการจัดการศึกษาอย่างเต็มศักยภาพ ส่งผลให้การบริหารจัดการเครือข่ายโรงเรียนในพื้นที่ยังไม่บรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาในปัจจุบันจำเป็นต้องมี รูปแบบการบริหารจัดการสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายของชาติและมาตรฐานสากล การพัฒนาโมเดลการบริหารจัดการที่สามารถประยุกต์ใช้ได้จริงในบริบทของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 จึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง โดยการบูรณาการทั้งแนวคิดการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ควบคู่กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) (Kemmis, S. & McTaggart, R., 2005) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีบทบาทในทุกขั้นตอนการศึกษาครั้งนี้จึงมีความสำคัญต่อการสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้านการบริหารจัดการสถานศึกษา และคาดว่าจะประโยชน์ทั้งต่อผู้บริหาร ครู บุคลากรทางการศึกษา ตลอดจนเครือข่ายสถานศึกษาอื่น ๆ ที่สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการปรับปรุงการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการสถานศึกษาของโรงเรียน ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการสถานศึกษาของโรงเรียน ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2
3. เพื่อขับเคลื่อนรูปแบบการบริหารจัดการสถานศึกษาของโรงเรียน ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ซึ่งเป็นระเบียบวิธีวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของการวิจัย ตั้งแต่การคิด วางแผน การดำเนินการ และการประเมินผล (McIntyre, A., 2008) ทั้งนี้ การวิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นหลัก โดยมุ่งสร้างความเข้าใจในเชิงลึกผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้บริหาร ครู บุคลากรทางการศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษา และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Learning Exchange Forum) เพื่อระดมความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการบริหารจัดการสถานศึกษาการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา เพื่อทำความเข้าใจปัญหาและความต้องการอย่างแท้จริงการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและกำหนดแนวทางการแก้ไขที่เหมาะสมการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในบริบทของโรงเรียน เพื่อให้เห็นพฤติกรรมจริงและปัจจัยเชิงระบบที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการทั้งนี้ ได้มีการปรับกระบวนการวิจัยให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาในพื้นที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2 โดยแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

1. ขั้นร่วมคิด (Co-thinking): จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับผู้บริหาร ครู และภาคีเครือข่าย เพื่อระดมความคิดเห็น วิเคราะห์ และสำรวจสภาพปัญหาในการบริหารจัดการสถานศึกษาในพื้นที่
2. ขั้นวางแผน (Co-planning): กำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาหารือกัน โดยพิจารณาความเหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียน รวมถึงการตั้งเป้าหมายและทิศทางร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม
3. ขั้นดำเนินการ (Co-action): สนับสนุนการดำเนินงานตามแผนที่กำหนด โดยเน้นให้โรงเรียนเป็นผู้ขับเคลื่อนหลัก พร้อมจัดทำคู่มือแนวทางปฏิบัติและพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสม
4. ขั้นติดตามและประเมินผล (Co-evaluation): ติดตามความก้าวหน้าและผลการดำเนินงานในแต่ละโรงเรียน พร้อมทั้งประเมินความสำเร็จ ปัญหา อุปสรรค และสังเคราะห์ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2566)

ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้ไม่เพียงแต่สร้างองค์ความรู้เชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการสถานศึกษา หากแต่ยังเน้นการพัฒนาเชิงปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในโรงเรียนของพื้นที่เป้าหมาย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2 ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ครู บุคลากรทางการศึกษา ผู้นำชุมชน บุคลากรจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2 เครือข่ายบูรณาการการศึกษา และประชาชนในพื้นที่ที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการสถานศึกษา โดยประชากรกลุ่มนี้มีความสำคัญในการสะท้อนสภาพปัญหา ความต้องการ และแนวทางการพัฒนาอย่างรอบด้านในบริบทของพื้นที่ศึกษา

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้แทนจากแต่ละกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องดังกล่าว ซึ่งคัดเลือกจากโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2 จำนวน 3 โรงเรียน โดยพิจารณาจากขนาดของโรงเรียน

และความหลากหลายของบริบทในการบริหารจัดการ ได้แก่ โรงเรียนวัดหนองปลาตุก (โรงเรียนขนาดเล็ก) โรงเรียนวัดจันทร์ธรรม (ตั้งตรงจิตร 5) (โรงเรียนขนาดกลาง) โรงเรียนวัดอมรญาติสมาคม (โรงเรียนขนาดใหญ่)

วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจตนา (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากความเหมาะสมของขนาดโรงเรียนและความแตกต่างด้านบริบททางกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และการบริหารจัดการ เพื่อให้ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยมีความลุ่มลึก ครอบคลุม และสะท้อนปัญหา แนวทางการแก้ไข และศักยภาพในการพัฒนาอย่างแท้จริงในบริบทของพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาแบบการบริหารจัดการสถานศึกษา เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เพื่อสร้างกลยุทธ์การขับเคลื่อนโดยชุมชนสำหรับการบริหารจัดการสถานศึกษาของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต 2 จังหวัดจันทบุรี แนวทางการวิจัย PAR มีลักษณะเฉพาะที่สำคัญ ได้แก่ การมุ่งเน้นให้ผลการวิจัยสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง กระบวนการวิจัยดำเนินการร่วมกันระหว่างนักวิจัยและกลุ่มเป้าหมายในลักษณะของความร่วมมือใกล้ชิด มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างเป็นระบบ (Kemmis, S. & McTaggart, R., 2005) ลักษณะของการวิจัยมีความเป็นพลวัตและต่อเนื่อง โดยใช้กระบวนการแบบวงจรถ่วงเกลียว (Spiral Process) ประกอบด้วย การสะท้อนปัญหา การวิเคราะห์ข้อมูล การวางแผน การดำเนินการ และการสะท้อนผลที่นำไปสู่การพัฒนาในขั้นถัดไปอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ กลยุทธ์ที่ได้จากการวิจัยจะต้องสามารถนำไปใช้จริงได้ในบริบทของโรงเรียนและชุมชน และมีการนำเสนอผลการวิจัยต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อให้สามารถต่อยอดผลลัพธ์ไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

จากแนวทางดังกล่าว บทบาทของผู้วิจัยในงานวิจัยนี้จึงมิได้จำกัดอยู่เพียงแค่การเก็บรวบรวมข้อมูลหรือการดำเนินกิจกรรมเพื่อสรุปผลรายงานเท่านั้น หากแต่เป็นการทำหน้าที่ในฐานะ “ผู้อำนวยความสะดวก” และ “ผู้กระตุ้นการเรียนรู้ร่วมกัน” โดยเน้นการสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น สังเกต และสะท้อนผลร่วมกันในแต่ละขั้นตอน โดยเฉพาะในระยะเริ่มต้นของโครงการ ซึ่งกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่อาจยังไม่คุ้นเคยกับกระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม ดังนั้น นักวิจัยจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้าใจ สนับสนุน และส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมที่แท้จริงอย่างต่อเนื่องตลอดกระบวนการ การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) เป็นหลัก โดยเน้นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างอย่างยืดหยุ่น (Semi-structured Interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ ที่ประกอบด้วย คำถามปลายเปิด (Open-ended Questions) ซึ่งออกแบบเพื่อเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักสามารถถ่ายทอดความคิดเห็น ประสบการณ์ และข้อเสนอแนะอย่างลึกซึ้งและหลากหลาย อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการขับเคลื่อนกลยุทธ์ที่มีความเหมาะสมกับสภาพจริงของบริบทโรงเรียนและชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2566)

การวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และปัญหาการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางและขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลไว้ ดังนี้

1. การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) หลักจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาจัดกลุ่มตามประเด็นหรือหัวข้อที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้กระบวนการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งเป็นกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่เน้นการตีความและสังเคราะห์ข้อค้นพบจากข้อมูลที่ไม่เป็นตัวเลข โดยอาศัยวิธีแบบอุปนัย (Inductive Approach) (Krippendorff, K. , 2018) การวิเคราะห์จะพิจารณาทั้งข้อความโดยตรงและความหมายเชิงนัยที่แฝงอยู่ในข้อมูล เพื่อค้นหาแนวโน้มหรือประเด็นสำคัญที่สัมพันธ์กับการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน การวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะนี้จะพิจารณาเนื้อหาภายใต้บริบทของแหล่งข้อมูล โดยอาศัยข้อมูลสนับสนุน เช่น ภูมิหลังของผู้ใช้ข้อมูล สภาพแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรม เพื่อประกอบการตีความอย่างรอบด้าน และเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิเคราะห์ (Lincoln, Y. S. & Guba, E. G., 1985)

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Analysis) ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษาทั้งในระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิ ได้แก่ ตำรา หนังสือรายงานวิจัย บทความวิชาการ วิทยานิพนธ์ รายงานประจำปี รายงานการประชุม กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ ตลอดจนข่าวสารจากสื่อมวลชน ทั้งในรูปแบบสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อออนไลน์ โดยมีการตั้งคำถามเพื่อค้นหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ ปัญหา และแนวทางการบริหารจัดการสถานศึกษา แล้วนำมาจัดกลุ่มวิเคราะห์ และตีความอย่างเป็นระบบ (Bowen, G. A., 2009) กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารมุ่งเน้นการสร้าง ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อบริบทของข้อมูล การจับความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลจากแหล่งต่างๆ และการเปรียบเทียบข้อค้นพบ เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่สามารถนำไปใช้ประกอบการสร้างข้อเสนอเชิงนโยบายและแนวทางการปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ (อัจฉรา ชิวพันธ์, 2562)

ตารางที่ 1 สรุปการออกแบบวิจัยและวิธีดำเนินการวิจัย

องค์ประกอบ	รายละเอียด
รูปแบบการวิจัย	การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ร่วมกับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)
แนวคิดและกรอบวิธีวิจัย	ยึดตามแนวคิดของ (McIntyre, A., 2008); (Kemmis, S. & McTaggart, R., 2005) เน้นการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน: คิด - วางแผน - ดำเนินการ - ประเมินผล ผ่านวงจรเกลียว (Spiral Process)
ขั้นตอนการวิจัย (PAR)	1) Co-thinking: เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิเคราะห์สภาพปัญหา 2) Co-planning: วางแผนและกำหนดแนวทางแก้ไขที่เหมาะสม 3) Co-action: ดำเนินการตามแผน สนับสนุนการขับเคลื่อนโดยโรงเรียน 4) Co-evaluation: ติดตามและประเมินผล สังเคราะห์ข้อเสนอเชิงนโยบาย
ประชากร	ผู้เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2 ได้แก่ ผู้บริหาร ครู บุคลากรทางการศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้นำชุมชน ภาคีเครือข่าย และประชาชน
กลุ่มตัวอย่าง	- โรงเรียนในสังกัด สพป.ราชบุรี เขต 2 จำนวน 3 โรงเรียน (ขนาดเล็ก: วัดหนองปลาตุก, ขนาดกลาง: วัดจันทาราม (ตั้งตรงจิตร 5), ขนาดใหญ่: วัดอมรญาติสมาคม) - ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารการศึกษา 5 คน, ผู้บริหาร 10 คน, ครู/บุคลากร 15 คน, - ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารการศึกษา 5 คน, ผู้บริหาร 10 คน, ครู/บุคลากร 15 คน, คณะกรรมการสถานศึกษา 10 คน รวม 40 คน (เลือกแบบเจาะจง: Purposive Sampling) - ผู้เข้าร่วม Workshop และการประเมินรูปแบบ รวม 20 - 30 คน

ตารางที่ 1 สรุปการออกแบบวิจัยและวิธีดำเนินการวิจัย (ต่อ)

องค์ประกอบ	รายละเอียด
วิธีการได้มากลุ่มตัวอย่าง	การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามขนาดโรงเรียน ความหลากหลายของบริบท และความเหมาะสมของผู้มีส่วนร่วม
เครื่องมือวิจัย	<ul style="list-style-type: none"> - เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Learning Exchange Forum) - การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth/Semi-structured Interview) - การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) - การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) - แบบสังเกตเชิงพฤติกรรม (Observation Checklist) - แบบประเมินความเหมาะสม/ความเป็นไปได้ของรูปแบบ (Model Evaluation Form) - แบบติดตามผลการดำเนินงาน (Monitoring Form) - แบบประเมินผลสัมฤทธิ์ (Outcome Evaluation Form)
การเก็บรวบรวมข้อมูล	<ul style="list-style-type: none"> - สัมภาษณ์ผู้บริหาร ครู และคณะกรรมการสถานศึกษา - สังเกตการบริหารจัดการจริงในโรงเรียน - ประชุมกลุ่มย่อยเพื่อแลกเปลี่ยนและออกแบบแนวทาง - จัด Workshop เพื่อปรับปรุงรูปแบบการบริหาร - เก็บข้อมูลการติดตามและประเมินผลตามระยะ
การวิเคราะห์ข้อมูล	<ul style="list-style-type: none"> - การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แบบอุปนัย (Inductive Approach) (Krippendorff, K. , 2018) - การวิเคราะห์เชิงเอกสาร (Documentary Analysis) (Bowen, G. A., 2009) - การตรวจสอบความถูกต้องด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) - การสังเคราะห์ข้อเสนอเชิงนโยบายและแนวทางปฏิบัติ
บทบาทนักวิจัย	ทำหน้าที่เป็น ผู้อำนวยการความสะดวก (Facilitator) และ ผู้กระตุ้นการเรียนรู้ร่วมกัน สนับสนุนการมีส่วนร่วม และสร้างบรรยากาศการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
ผลลัพธ์ที่คาดหวัง	<ul style="list-style-type: none"> - รูปแบบการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน - ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางปฏิบัติที่นำไปใช้ได้จริงในโรงเรียนและชุมชน

ผลการวิจัย

การพัฒนาแบบการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2 ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ คือ

1. ผลการพัฒนาแบบการบริหารจัดการสถานศึกษาการวิจัยได้พัฒนาแบบ RBC-SR Model (Ratchaburi Community-Based Sustainable School Management) โดยมีหลักการสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ Stakeholder Participation - การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน Community Engagement - การเชื่อมโยงกับชุมชน Sustainable Development Goals (SDGs) - การบูรณาการหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนโครงสร้างการบริหารจัดการของโมเดล ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา กำหนดนโยบายและสนับสนุนการดำเนินงานคณะกรรมการสถานศึกษา กำกับติดตาม และเชื่อมโยงกับชุมชนครูและบุคลากร บูรณาการแนวคิดความยั่งยืนในแผนการสอนนักเรียน มีส่วนร่วม

ทั้งการเรียน กิจกรรม และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเครือข่ายชุมชน สนับสนุนทรัพยากรและขับเคลื่อนโครงการร่วมกับโรงเรียนคุณค่าของโมเดลเน้นที่ ภาวะผู้นำเชิงยั่งยืน การบริหารจัดการแบบยืดหยุ่น (Adaptive Management) การสร้างเครือข่ายโรงเรียนต้นแบบ และการเชื่อมโยงโรงเรียน-ชุมชน-สิ่งแวดล้อม เพื่อการขยายผลในระดับพื้นที่และเขตอย่างเป็นระบบ

2. ผลการขับเคลื่อนรูปแบบการบริหารจัดการสถานศึกษาจากการนำร่องในโรงเรียน 3 แห่ง พบว่า นักเรียนกลับเข้าสู่ระบบการศึกษาครบ 100%นักเรียนมีพฤติกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น เช่น ลด/แยกขยะ รีไซเคิล สร้างรายได้นักเรียนมีความสุขในการเรียนและกิจกรรมที่ตนสนใจครูสามารถสอดแทรกแนวคิด SDGS ในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพโรงเรียน-ชุมชนร่วมมือกันในโครงการ เช่น ธนาคารขยะ ปลูกป่าชุมชน ห้องเรียนสีเขียวผู้บริหาร ครู และชุมชน เห็นพ้องว่าโมเดลนี้เหมาะสมกับบริบทโรงเรียนชนบท และมีศักยภาพในการขยายผลได้จริง

3. ผลการประเมินประสิทธิผลและความเหมาะสมของรูปแบบการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ปฏิบัติ พบว่า RBC-SR Modelมีแนวคิดชัดเจน โครงสร้างเข้าใจง่ายสอดคล้องกับทรัพยากรและปัญหาเฉพาะของโรงเรียนสามารถนำไปใช้และปรับประยุกต์ได้จริงมีศักยภาพในการขยายผลในระดับพื้นที่และเขตอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

แนวทางถัดไปควรจัดทำ การอภิปรายผล โดยเปรียบเทียบกับงานวิจัยและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดการศึกษาเชิงมีส่วนร่วมการจัดการศึกษาตามหลัก SDGSโมเดลการบริหารโรงเรียนยั่งยืนเพื่อยืนยันคุณค่าและความหมายของ RBC-SR Model ในบริบทโรงเรียนชนบทไทย

อภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการสถานศึกษาของโรงเรียนในสังกัดพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 2 พบว่า ส่วนใหญ่เน้นการใช้การมีส่วนร่วมของผู้บริหาร ครู บุคลากร ผู้ปกครอง ผู้ปกครองและชุมชน การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า การสร้างความร่วมมือกับชุมชน และการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยมีลักษณะการบริหารที่สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล ความโปร่งใส และความยั่งยืนผลนี้สอดคล้องกับ (กัลยา ตันติพงษ์, 2560) ที่พบว่า การบริหารสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จต้องอาศัยความร่วมมือของชุมชนและการกระจายอำนาจการตัดสินใจในโรงเรียนซึ่งตรงกับ (ศิริพร เพชรศรี, 2561) ที่ได้ระบุว่า การใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วมเป็นแนวทางสำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อความยั่งยืน (Ostrom, E., 1990) ที่กล่าวถึงการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืนต้องเกิดจากความร่วมมือของคนในพื้นที่อย่างไรก็ตามผลการวิจัย ไม่ได้สอดคล้องกับงานของ Avrampou, A. et al. พบว่า การมีส่วนร่วมในโรงเรียนหลายแห่งยังเป็นนโยบายเชิงเอกสาร เนื่องจากยังมีข้อจำกัดด้านวัฒนธรรมองค์การและภาระงานของครู ทำให้ไม่เกิดการมีส่วนร่วมที่แท้จริงข้อค้นพบนี้ชี้ให้เห็นว่าโรงเรียนในเขตพื้นที่ศึกษานี้มีศักยภาพและวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมที่เข้มข้นกว่าหลายพื้นที่ ซึ่งอาจเกิดจากการสนับสนุนของผู้นำชุมชนและผู้บริหารเขตพื้นที่ที่ให้ความสำคัญต่อความยั่งยืน (Avrampou, A. et al., 2019)

2. ผลการพัฒนาแบบการบริหารจัดการสถานศึกษาของโรงเรียนในสังกัดพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นเป็น “รูปแบบ RBC-SR” (Ratchaburi Education for Sustainable Management

Model) ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ การสร้างความตระหนักรู้ด้านความยั่งยืนแก่บุคลากรทุกระดับ การจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการความยั่งยืนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนการใช้ระบบติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่องผลนี้สอดคล้องกับ (นพมาศ จันทรศิริ, 2562) ที่พัฒนารูปแบบการบริหารเพื่อความยั่งยืน โดยเน้นการเรียนรู้ร่วมกันของผู้บริหาร ครูและชุมชน (UNESCO, 2017) ที่ยืนยันว่าการศึกษาคือเชื่อมโยงกับความยั่งยืนผ่านกระบวนการเรียนรู้และการบริหารจัดการทรัพยากร (Boyd, D. R. & Mitchell, D., 2020) ที่กล่าวว่า การพัฒนารูปแบบที่เชื่อมโยงระหว่างการบริหารจัดการกับเป้าหมายการเรียนรู้จะส่งผลต่อความยั่งยืนทางการศึกษาในขณะเดียวกัน ผลนี้ไม่สอดคล้องกับงานของ (Watson, M., 2018) ที่พบว่า การพัฒนารูปแบบเพื่อความยั่งยืนในโรงเรียนหลายแห่งไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากขาดความต่อเนื่องในการประเมินผลข้อค้นพบนี้อธิบายได้ว่า การมีระบบติดตามและประเมินผลที่ผู้วิจัยได้ออกไว้ในรูปแบบ RBC-UR เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานเพื่อความยั่งยืนสามารถขับเคลื่อนได้อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

3. ผลการขับเคลื่อนรูปแบบการบริหารจัดการสถานศึกษาของโรงเรียนในสังกัดพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า การนำรูปแบบ RBC-SR ไปขับเคลื่อนในโรงเรียนนาร่อง 3 แห่ง พบว่า มีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพผลสูง บุคลากรเกิดความตระหนักรู้ด้านความยั่งยืน การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนเพิ่มขึ้น โรงเรียนสามารถลดค่าใช้จ่ายด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อม เช่น การจัดการขยะและการใช้น้ำอย่างประหยัด ได้ผลนี้สอดคล้องกับ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1, 2563) ที่ดำเนินโครงการโรงเรียนปลอดขยะ (Zero Waste School) แล้วพบว่า สามารถลดค่าใช้จ่ายและสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมแก่เด็กได้ (Fien, J. et al., 2008) ที่กล่าวว่า การขับเคลื่อนรูปแบบการศึกษาด้านความยั่งยืนต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในพื้นที่จึงจะสำเร็จและสอดคล้องกับหลักการของ Bandura, A. ที่ชี้ว่าการเรียนรู้ด้วยการลงมือทำจริง (Enactive learning) จะเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้มากกว่าเพียงการอบรม (Bandura, A., 1986) ข้อค้นพบนี้ตอกย้ำว่า การขับเคลื่อนรูปแบบที่พัฒนาขึ้นจะประสบความสำเร็จได้เมื่อมีระบบติดตาม มีการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย และใช้กิจกรรมปฏิบัติจริงเป็นตัวขับเคลื่อน

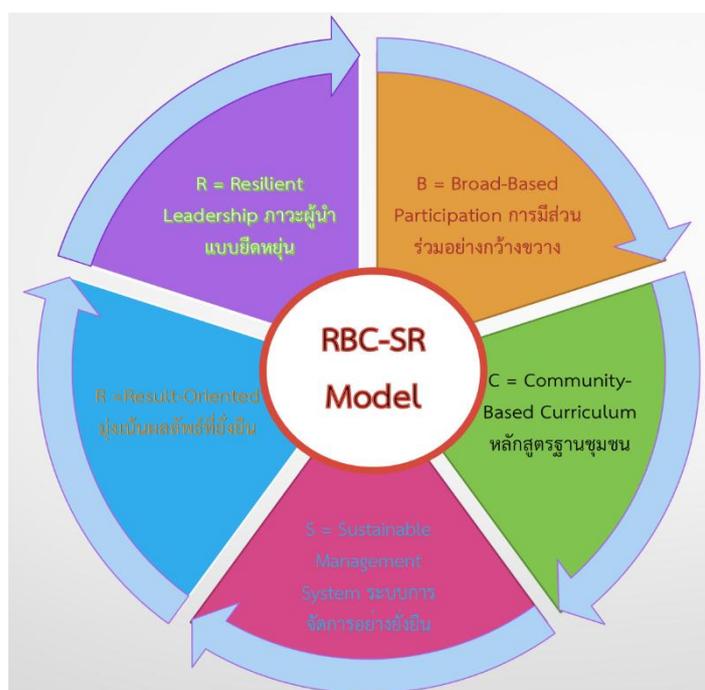
สรุปการอภิปรายโดยรวม ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยและแนวคิดของ (Ostrom, E., 1990); (UNESCO, 2017); (Boyd, D. R. & Mitchell, D., 2020) และงานวิจัยภายในประเทศหลายฉบับที่เน้นการมีส่วนร่วม ระบบติดตาม การสร้างความร่วมมือในชุมชน และการเรียนรู้เชิงปฏิบัติจริงเพื่อความยั่งยืน ในบางมิติไม่สอดคล้องกับงานของ (Avrampou, A. et al., 2019); (Watson, M., 2018) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมและการประเมินผลความยั่งยืนในหลายโรงเรียนยังมีอุปสรรค เนื่องจากผลการวิจัยนี้พบว่า ภาวะผู้นำ การสนับสนุนจากชุมชนและการออกแบบระบบติดตามที่เหมาะสมจะช่วยแก้ไขข้อจำกัดได้ การนำรูปแบบ RBC-UR ไปขับเคลื่อนจริง พบว่า สามารถยกระดับการจัดการสถานศึกษาเพื่อความยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรมและสามารถขยายผลต่อโรงเรียนอื่นในเขตพื้นที่ต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ซึ่งได้พัฒนาและนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อความยั่งยืนในชื่อ “RBC-SR Model” ซึ่งเป็นโมเดลที่สังเคราะห์องค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการแบบยั่งยืนที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนประถมศึกษาในพื้นที่ที่พบ โดยมี โครงสร้างหลัก 5 องค์ประกอบ ดังนี้

1. R (Resilient Leadership) ภาวะผู้นำแบบยืดหยุ่น โดยผู้นำสถานศึกษาต้องมีความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง มีวิสัยทัศน์เชิงกลยุทธ์ และส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันภายในองค์กร เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว
2. B (Broad-Based Participation) การมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และหน่วยงานภายนอก เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการขับเคลื่อนเป้าหมายร่วมกัน
3. C (Community-Based Curriculum) หลักสูตรฐานชุมชน โดยพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมที่สะท้อนบริบทท้องถิ่น เช่น การเกษตรอินทรีย์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อสร้างความรู้และทักษะที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน
4. S (Sustainable Management System) ระบบบริหารจัดการที่ยั่งยืน ด้วยการวางแผน การติดตาม และการประเมินผลอย่างเป็นระบบ โดยยึดหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นกรอบในการดำเนินงาน พร้อมส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ
5. R (Result-Oriented) มุ่งเน้นผลลัพธ์ที่ยั่งยืน ทั้งในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน คุณภาพชีวิตของนักเรียน และการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้กับการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง

คำอธิบายโมเดล RBC-UR Model เป็นโมเดลบริหารจัดการสถานศึกษาที่เน้นการบูรณาการภาวะผู้นำเชิงยืดหยุ่น การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน การจัดทำหลักสูตรและกิจกรรมที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น พร้อมกับระบบบริหารจัดการที่มุ่งเน้นความยั่งยืน โดยมุ่งหวังให้เกิดผลลัพธ์ที่ชัดเจนทั้งด้านการเรียนรู้ของนักเรียน และการยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนโมเดลนี้เหมาะสมกับบริบทและข้อจำกัดของโรงเรียนในพื้นที่ชนบท เช่น โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาราชบุรี เขต 2 และสามารถปรับใช้และขยายผลในพื้นที่อื่นได้อย่างยืดหยุ่นและยั่งยืน โดยเป็นเครื่องมือเชิงรูปธรรมที่สอดคล้องกับแนวทาง “Whole School Approach” เพื่อขับเคลื่อนโรงเรียนยั่งยืนอย่างแท้จริง

ภาพที่ 1 โมเดล RBC-UR Model

สรุปและข้อเสนอแนะ

ซึ่งมีความสำคัญในหลายระดับเพื่อให้เกิดความยั่งยืนอย่างแท้จริง ดังนี้ 1) ระดับหน่วยงานนโยบายควรกำหนดแนวทางการบริหารโรงเรียนเครือข่ายที่ส่งเสริม ประสิทธิภาพการจัดการศึกษา โดยเน้นความร่วมมือระหว่างบุคคล หน่วยงาน และองค์กรต่าง ๆ เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ 2) ระดับหน่วยงานต้นสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรนำรูปแบบ RBC-SR Model ไปใช้ในการแก้ไขปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียนในพื้นที่พิจารณาจัดสรรงบประมาณ สนับสนุนกองทุนหรือทรัพยากรเพื่อดำเนินงานเครือข่ายโรงเรียนที่ยั่งยืนตามแนว SDGS ผลักดันให้รูปแบบนี้บรรจุในแผนยุทธศาสตร์เขตพื้นที่การศึกษา เพื่อเป็นหนึ่งในตัวชี้วัดความสำเร็จของโรงเรียน 3) ระดับหน่วยงานสถานศึกษาโรงเรียนควรขยายเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชน ผู้ปกครอง และหน่วยงานภายนอก จัดตั้ง “ทีมขับเคลื่อนความยั่งยืน” ประกอบด้วย ผู้บริหาร ครู นักเรียน และตัวแทนชุมชน เพื่อพัฒนาโรงเรียนต้นแบบเป็นศูนย์เรียนรู้ร่วมกับชุมชน ประยุกต์ใช้ RBC-SR Model โดยเริ่มนำร่องใน 1 - 2 ด้าน ที่โรงเรียนมีความพร้อม และขยายผลตามบริบท 4) การพัฒนาบุคลากรควรจัดอบรมและพัฒนาองค์ความรู้ให้แก่ครูและผู้บริหารในเรื่อง เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGS) การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมและการประเมินผลเพื่อความยั่งยืน และ 5) การสร้างเครือข่ายและระบบติดตามควรส่งเสริมการจัดตั้ง “เครือข่ายโรงเรียนต้นแบบเพื่อความยั่งยืน” ในแต่ละอำเภอ โดยสนับสนุนงบประมาณและให้เป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อขยายผลสู่โรงเรียนอื่นในพื้นที่ ควรพัฒนาระบบติดตามและประเมินผล เช่น จัดทำรายงานประเมินผลรายภาคเรียน จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนเพื่อพัฒนารูปแบบการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน สรุปการดำเนินการตามข้อเสนอแนะดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมให้การพัฒนาในรูปแบบ RBC-SR Model สู่การปฏิบัติจริง เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างยั่งยืนและต่อเนื่องในระดับพื้นที่ โดยโรงเรียนสามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียน ชุมชน และตอบสนองต่อความท้าทายด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนตามบริบทของโรงเรียนชนบทได้อย่างแท้จริง การพัฒนาการศึกษาเพื่อความยั่งยืนในระดับโรงเรียนและชุมชนจำเป็นต้องมีการบูรณาการความร่วมมือในหลายระดับเพื่อให้เกิดผลอย่างแท้จริง เริ่มจากระดับหน่วยงานนโยบายที่ควรกำหนดกรอบนโยบายการพัฒนาโรงเรียนเครือข่ายเชิงพื้นที่ให้ชัดเจน โดยเน้นแนวทางการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance) เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเข้ามามีบทบาท อีกทั้งควรเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG 4: Quality Education) เพื่อให้การจัดการศึกษาของโรงเรียนในเครือข่ายสอดคล้องกับทิศทางทั้งในระดับชาติและนานาชาติในระดับหน่วยงานต้นสังกัด เช่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ควรจัดตั้งศูนย์ประสานงานเครือข่ายโรงเรียนยั่งยืนเพื่ออำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พร้อมทั้งสนับสนุนการสร้างฐานข้อมูลกลาง (Education Database) สำหรับติดตามผลการดำเนินงานของโรงเรียนในเครือข่ายเพื่อใช้วิเคราะห์เชิงนโยบาย นอกจากนี้ยังควรจัดทำกองทุนสนับสนุนโรงเรียนที่ยั่งยืนที่เปิดกว้างให้ทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมลงทุนทางสังคม (Social Investment) ในระดับสถานศึกษา โรงเรียนควรจัดตั้ง “ศูนย์การเรียนรู้ร่วมกับชุมชน” (Community Learning Hub) โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางขับเคลื่อนการเรียนรู้ เช่น ศูนย์พลังงานทดแทน เกษตรอินทรีย์ หรือการจัดการสิ่งแวดล้อม ตลอดจนขยายบทบาทของ “ทีมขับเคลื่อนความยั่งยืน” ให้เป็นกลไกในการทำงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วัด และภาคเอกชน เพื่อให้โรงเรียนก้าวสู่การเป็น “พื้นที่แห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต” อย่างแท้จริง นอกจากนี้

การพัฒนาบุคลากรถือเป็นหัวใจสำคัญ ควรมีหลักสูตรพัฒนาวิชาชีพครูที่เน้นการบูรณาการเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) เข้ากับกระบวนการเรียนรู้ เช่น Active Learning, STEM/STEAM Education และ Project-based Learning ที่เชื่อมโยงกับปัญหาจริงในชุมชน รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้บริหารและครูมีภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรม (Innovative Leadership) และสามารถใช้เครื่องมือดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สุดท้าย การสร้างเครือข่ายและระบบติดตามประเมินผลเป็นอีกหนึ่งกลไกสำคัญ โดยควรพัฒนาระบบ Monitoring & Evaluation (M&E) ที่มีตัวชี้วัดสอดคล้องกับ SDGs เช่น การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง การใช้พลังงานทดแทนในโรงเรียน และความพึงพอใจของชุมชน อีกทั้งควรสนับสนุนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามพื้นที่ (Cross-district Learning Exchange) เพื่อถอดบทเรียนจากโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จ และใช้แพลตฟอร์มออนไลน์เป็นช่องทางเผยแพร่ผลลัพธ์และแบ่งปันองค์ความรู้

โดยสรุป ข้อเสนอทั้งหมดนี้ไม่เพียงแต่จะช่วยผลักดันให้ RBC-SR Model ถูกนำไปใช้ในทางปฏิบัติจริง แต่ยังช่วยสร้าง ระบบนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem) ที่เชื่อมโยงโรงเรียน ชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โรงเรียนจึงสามารถทำหน้าที่เป็น ศูนย์กลางการเรียนรู้เพื่อความยั่งยืน ที่ตอบสนองต่อคุณภาพ การศึกษา คุณภาพชีวิต และความท้าทายด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมชนบทได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2566). รายงานผลการดำเนินงานด้านการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กัลยา ดันติพงษ์. (2560). การวิจัยทางการศึกษา: แนวคิดและการประยุกต์ใช้. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นพมาศ จันทร์ศิริ. (2562). การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสารวิจัยและพัฒนาการศึกษา, 9(2), 85-96.
- ราชอาณาจักรไทย. (2550). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา.
- ศิริพร เพชรศรี. (2561). การบริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร. วารสารบริหารการศึกษา, 12(1), 23-36.
- สมศักดิ์ ภู่วัฒนะ. (2564). การบริหารสถานศึกษาเชิงระบบเพื่อความยั่งยืน. วารสารการบริหารการศึกษา, 17(2), 1-15.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1. (2563). รายงานผลการดำเนินงานโครงการโรงเรียนปลอดขยะ (Zero Waste School). นครปฐม: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2565ก). แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2566 - 2570. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.
- _____. (2560). รายงานการศึกษาแนวโน้มการพัฒนาการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

- _____. (2561). นโยบายและแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.
- _____. (2566). รายงานผลการดำเนินงานด้านการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สุวิมล ว่องวานิช. (2562). การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัจฉรา ชิวพันธ์. (2562). การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารทางการศึกษา. วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 32(1), 15-28.
- Avrampou, A., et al. (2019) Advancing the sustainable development goals: evidence from leading European banks. *Sustainable Development*, 27(4). 743-757.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
- Bertalanffy, L. von. (1968). *General system theory: Foundations, development, applications*. New York: George Braziller.
- Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Boyd, D. R. & Mitchell, D. (2020). Education for sustainable development in practice: Challenges and opportunities. *Sustainability*, 12(9), 3781.
- Fien, J. et al. (2008). Work, learning and sustainable development: Opportunities and challenges. *Technical and Vocational Education and Training: Issues, Concerns and Prospects*, 8(2008), 47-62.
- Fullan, M. (2007). *The new meaning of educational change*. (4th ed.). New York: Teachers College Press.
- Hopkins, C. (2008). Section for Education for Sustainable Development Division of Education for Peace and Sustainable Development. Paris: UNESCO publishing.
- Kemmis, S. & McTaggart, R. (2005). *Participatory Action Research: Communicative Action and the Public Sphere*. In the Sage Handbook of Qualitative Research. (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Krippendorff, K. (2018). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. (4th ed.). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Leithwood, K. & Jantzi, D. (2006). Transformational School Leadership for Large-scale Reform: Effects on Students, Teachers, and their Classroom Practices. *School Effectiveness and School Improvement*, 17(2), 201-227.
- Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Newbury Park: SAGE Publications.
- McIntyre, A. (2008). *Participatory Action Research*. Los Angeles: SAGE Publications.

- Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- UNESCO. (2017). *Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives*. Paris: UNESCO Publishing.
- United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. Retrieved December 27, 2023, from <https://sdgs.un.org/2030agenda>
- Watson, M. (2018). Evaluating sustainability initiatives in primary education: Barriers and opportunities. *Journal of Environmental Education*, 49(3), 243-258.